

CERCETĂRI DE TOPOGRAFIE ARHEOLOGICĂ ÎN CRIȘANA

de

S. DUMITRAȘCU și A. HADNAGY

Cercetarea topografică, în speță ridicarea topografică, a stațiunilor (*in situ*-urilor) arheologice este o preocupare veche. Au fost și sînt ridicate topografic mai ales stațiunile arheologice cercetate, în curs de cercetare sau care urmează a fi cercetate. Situația este similară pe plan european și chiar mondial.

În ultimul deceniu, prin inițierea și organizarea noului nostru sistem național de strîngere a informațiilor arheologice constînd din: 1. planificarea controlată a săpăturilor arheologice, condusă și îndrumată permanent de Comisia Arheologică; 2. raportarea inventarului pieselor (materialelor) rezultate în urma cercetărilor de pe toate șantierele arheologice din țară și 3. raportarea anuală a rezultatelor științifice obținute (în cadrul sesiunilor anuale de rapoarte arheologice), s-a creat posibilitatea concentrării sintetice a acestor date ca un tezaur centralizat pentru studierea și cunoașterea trecutului îndepărtat (arheologic) din istoria patriei noastre.

Din acest sistem național de strîngere a informațiilor arheologice face parte intrinsecă și cercetarea de topografie arheologică. Precizăm că ne referim la inițierea și urmărirea continuă a ridicării topografice a tuturor stațiunilor arheologice cunoscute sau care vor fi cunoscute ulterior, din toate județele țării.

În Crișana cercetările de topografie arheologică sînt planificate și executate de muzeele din Arad, Oradea, Zălau și Satu Mare, fiecare pentru județul respectiv. În județul Bihor aceste cercetări au fost organizate și efectuate de Oficiul Județean Bihor al Patrimoniului Cultural Național din cadrul Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, ridicîndu-se pînă în prezent un număr de 80 de stațiuni arheologice de pe întreg cuprinsul județului, din bazinele hidrografice ale celor patru riuri ce-l brăzdează: Crișul Negru, Crișul Repede, Barcău și Ier. A fost astfel organizată o arhivă științifică de topografie arheologică a Muzeului Țării Crișurilor.

STAȚIUNI ARHEOLOGICE RIDICATE TOPO GRAFIC DIN JUDEȚUL BIHOR 1976-1981

Scara
0 6 12 18 km

Paralel a început publicarea¹ unora din cercetările topografice, conștind din investigarea arheologică de suprafață, deci dintr-o perieghază mai atentă, chiar repetată și ridicarea topografică propriu-zisă, a unor stațiuni necunoscute sau mai puțin cunoscute, deci unde nu s-au făcut săpături arheologice și în genere, din acele zone ale județului unde nu s-au făcut cercetări arheologice intense sau de mai lungă durată. Ne referim la cercetările arheologice de suprafață și ridicarea topografică a *tumulilor de la Fegernicu Nou*, cunoscuți mai de mult, dar nepuși în valoare ca atare și la *cetatea de la Petrani*, pe Crișul Negru, în zona Beiuș, complet necunoscută.

În rândurile de mai jos vom prezenta cercetările de topografie arheologică efectuate în alte două microzone mai puțin cercetate intensiv din județul Bihor: microzona *Sinnicolau Român*, aflată în zona de cîmpie a Crișurilor și microzona *Șușturogi* situată în partea vestică a piemonturilor Munților Plopișului.

Sinnicolau Român (com. Cefa) a intrat în literatura arheologică de specialitate în perioada interbelică, cînd s-a descoperit întîmplător în hotarul acestui sat un depozit de bronzuri², ajuns după unele peripeții, la Muzeul Național de Antichități din București, azi la Muzeul de Istorie a R. S. România. Acest depozit a fost încadrat cronologic de M. Rusu în seria depozitelor de tip Uriu-Domănești (BrD). Ulterior în hotarul aceluiași sat a fost descoperit, tot întîmplător, un tezaur de monede dacice de argint³ (de tipul Filip II), compus din 22 de piese.

A. Stațiunea „Pepeniște” sau „Duleul Ierului”. În timpul recuperării tezaurului de monede dacice de argint au fost efectuate întinse perieghaze arheologice, descoperindu-se o întinsă stațiune arheologică cu mai multe nivele de locuire (preistorie, protoistorie? LT, epoca dacică?, prefeudală? și feudalism timpuriu).

Stațiunea se situează la capătul sud-estic al satului *Sinnicolau Român* (com. Cefa), de o parte și de alta a drumului județean 797 ce leagă Sinnicolau Român de Berechiu, avînd centrul de greutate a răspîndirilor de suprafață a cioburilor în locul unde drumul trece peste podul de la Valea Ierului (sau valea Sinnicolaului). Stațiunea se întinde pe o suprafață de peste 40 ha, acoperind o parte a terasei drepte de-a lungul văii Ierului (altitudine absolută 102—110 m), avînd partea sudică limi-

¹ S. Dumitrașcu, A. Hadnagy, *Cercetări arheologice de suprafață la Fegernicu Nou, j. Bihor*, în *Crișia*, X, Oradea, 1980, p. 513—515; *idem*, *Cercetări arheologice de suprafață la Petrani, com. Pocola, jud. Bihor*, *ibidem*, p. 517—519.

² S. Dumitrașcu, în *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor*, Oradea, 1974.

³ S. Dumitrașcu, Al. Sășianu, *Tezaurul de monede dacice de la Sinnicolau Român (jud. Bihor)*, în *Crișia*, VII, Oradea, 1977, p. 9—21.

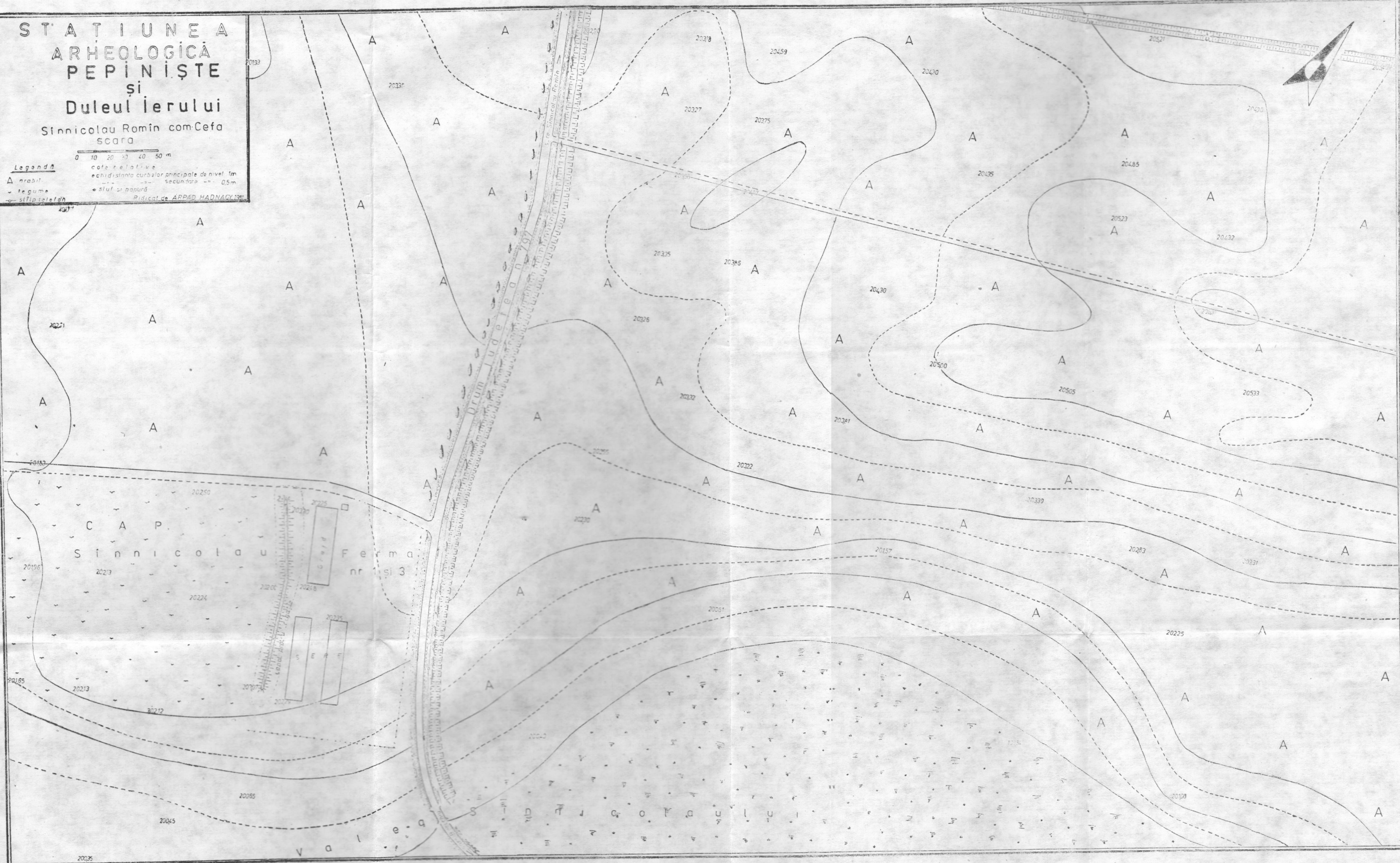
STATIUNEA ARHEOLOGICĂ PEPINIȘTE

și
Duleul Ierului

Sinnicolau Român com. Cefa
scara

Legenda

0 10 20 30 40 50 m
A arabil
- regume
- sirop telegh
cote relative
echidistanța curburilor principale de nivel 1m
secundare 0,5m
sirop si papură
Reducat de APPAD HADNAGY 1981

Pl. I.

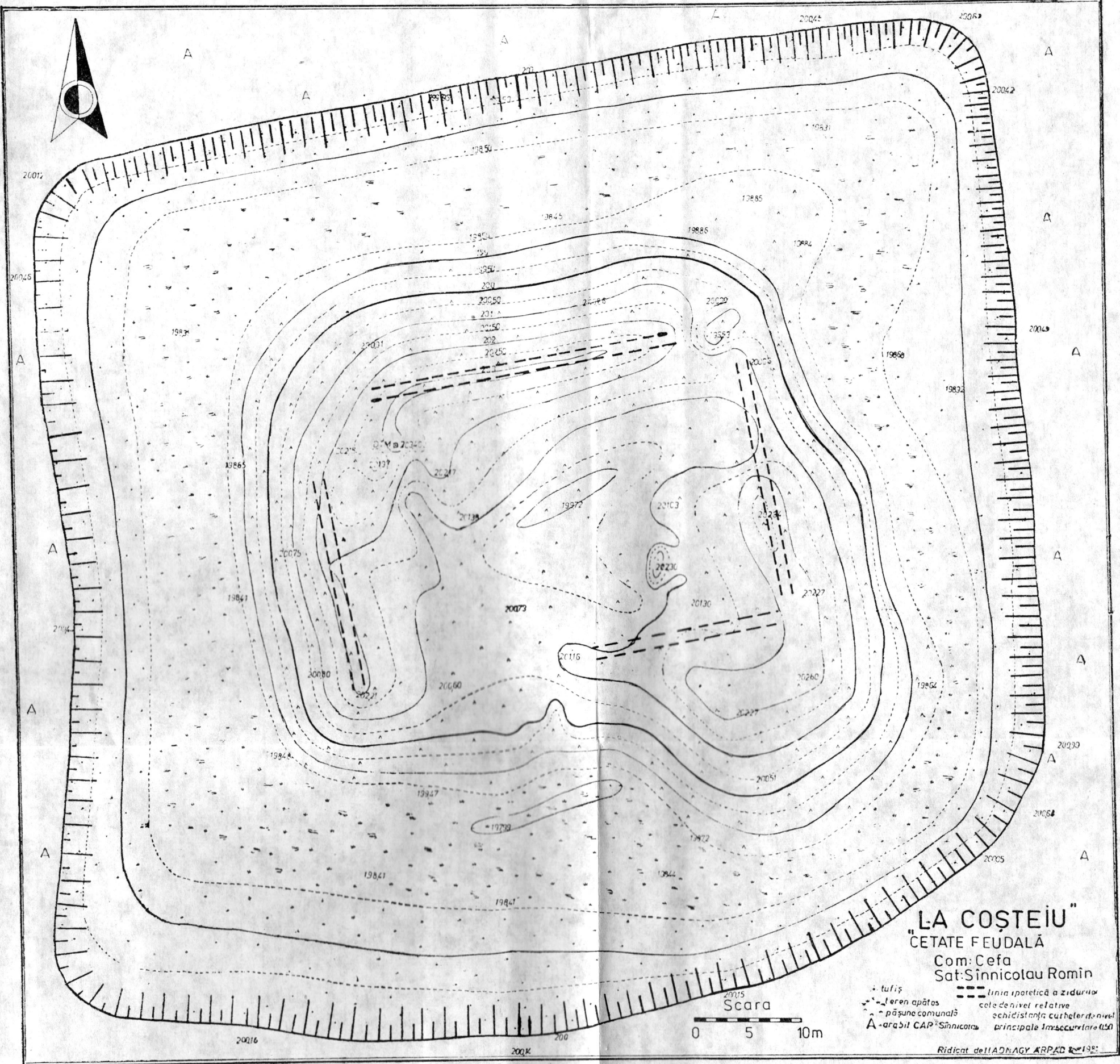
tată de o zonă mlăștinoasă, iar cea nordică atingînd marginea sudică a intravilanului. Cercetarea sa arheologică și ridicarea topografică s-a efectuat și din motive practice de urgență: pe terenul cu humus antropogen, deosebit de fertil, se află nu numai terenuri arabile pentru cultura plantelor cerealiere (tarlalele A53, A54 și A55), ci și serele fermelor agricole (nr. 1 și 3) ale C.A.P.-ului din Sinnicolau Român, care execută lucrări agricole de mare adîncime în sol, prin însăși natura activității lor diurne și normale. În felul acesta ridicarea topografică a stațiunii conturează, pe lingă amplasarea și întinderea stațiunii, ca element necesar și obișnuit al oricărei lucrări de acest gen și starea actuală a stațiunii, element de relativă invariabilitate în dinamica viitoarelor transformări și amenajări agricole. Din acest punct de vedere, cercetarea topografică actuală a unei stațiuni cîștigă și o dimensiune aparte, de document istoric actual în rețeaua amenajărilor, deci a schimbărilor topografice ce vor surveni cu siguranță în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat.

B. Stațiunea „Coștei“

La 1,5 km nord de centrul satului Sinnicolau Român și la 300 m est de malul stîng al Canalului Crișurilor, canal ce leagă Crișul Repede de Crișul Negru, se află cetatea de la locul „Coștei“, așezată în cadrul unei întinse stațiuni arheologice.⁴

Cetatea de la „Coștei“, din hotarul Sinnicolaului este cunoscută, cum este și firesc, de mult. Materialul arheologic răspîndit la suprafață, mai ales ceramică, indică o construcție și o stațiune în jur, cu o locuire feudală (sec. XVI—XVII). Cetatea în schimb are o suprafață mică (sub 1 ha). Este de formă aproximativ pătrată, cu valuri de pămînt, care în incintă au fost marcate concomitent sau la un moment dat cu ziduri și este înconjurată cu un șanț adînc de 1,5—2 m. În colțurile de NE și NV se pare că au fost amplasate bastioane (turnuri). După înfățișarea de suprafață, deci fără precizări de natură stratigrafică sau planimetrică, obținute prin săpături, întreaga înfățișare a monumentului (înfățișare arheologică) pare a sugera existența, în acest punct, nu a unei cetăți, ci mai degrabă a unui loc întărit propice unei reședințe feudale, foarte probabil chiar reședință feudală de sec. XVI—XVII(?). Nu este exclus cu totul să avem de a face însă, pe de altă parte, cu o cetate mică patrulateră, de refugiu întărită cu val (cu palisadă) și șanț, care ulterior a fost folo-

⁴A. Hadnagy a efectuat ridicările topografice ale stațiunii „Duleul Ierului“ și a cetăților de la „Coștei“ și Sușturogi, urmînd să completeze ridicarea topografică generală cu cea a stațiunii de la „Coștei“ care încadrează cetatea, adică ruinele castelului? de la locul Coștei din hotarul satului Sinicolau Român, comuna Cefa.

sită sau refolosită și s-a zidit în interior, pe formula curtinei vechi, o construcție patrulateră de zid — adică castelul. Toponimicul popular „Coșteiu“ păstrează tocmai denumirea acestei înfățișări a monumentului.

Șușturogi (com. Cetariu). Cetatea? de la Șușturogi a fost descoperită de noi în urma unor repetate periegeheze arheologice în zonă. Cetatea? de la Șușturogi se află la locul numit „Cetățuie“, care este situat la capătul est-sud-estic al satului, la cca. 1 km de centrul satului. Satul este așezat geografic în zona piemontană vestică a Munților Plopișului. Cetatea? se află pe un bot de deal trilobat, care are pantele nordice și vestice abrupte, iar pe partea sudică, ce leagă promontoriul de restul piemonturilor Munților Plopișului a fost edificat (cînd nu știm (?) un sistem de trei valuri de pămînt. Valurile sînt de tipul cu miezul ars, constituind principalul element de fortificație a tipului de cetăți numite și de noi „Pinten barat“. Acest element pare a indica o întăritură de factură hallstattiană.⁵

Fortificațiile de la Șușturogi mai prezintă interes și din alt punct de vedere. Literatura mai veche și mai nouă (aceasta luîndu-se după cea veche) amintește ca pornind din zona de la nord-vest de Oradea a unui val presupus roman (?) ce duce pînă la Zalnoc (j. Sălaj) sau Beltiug (j. Satu Mare), în acest din urmă caz pînă în „prispa“ terasei riului Crasna, deci închizînd întreg bazinul dintre Crișul Repede și Crasna în zona piemontană nord-vestică a Munților Apuseni. N-ar fi exclus ca tocmai valurile — cu miez de pămînt ars — de la cetatea antică a Șușturogiului să fi dat idea cercetărilor mai vechi pentru a susține pornirea din acest loc, spre nord-est, a unui val de pămînt. Rămîne însă ca cercetările viitoare să aducă precizările cuvenite, de altfel atît de necesare, pentru soluționarea acestei importante probleme din istoria antică a nord-estului Crișanei.

În încheiere am dori să revenim la rîndurile așezate ca preambul acestei comunicări privind cercetările de topografie arheologică de la *Sinnicolau Român* și *Șușturogi*. Revenirea noastră intenționează să se refere la conturarea imaginii valorii și însemnătății cercetărilor de topografie arheologică. Ne gîndim, în primul rînd, că aceste cercetări îmbogățesc prin material concret zestrea cunoștințelor noastre arheologice în genere, oferind în același timp cercetărilor și săpăturilor arheologice viitoare o bază temeinică de pornire și verificare a rezultatelor anterioare.

Adunarea de date din teren, date de topografie arheologică bineînțeles, completează substanțial, prin precizie, materialul aflat în depozitele muzeelor sau altor instituții de profil și pe cel obținut prin cercetări viitoare de suprafață sau săpături arheologice sistematice, îndelungi, deci intensive din unele stațiuni arheologice. Este lesne de înțeles că toate stațiunile arheologice nu vor putea fi săpate sistematic niciodată

⁵ S. Dumitrașcu, *Așezări fortificate și cetăți dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia*, II, Oradea, 1977, p. 134—136.

și din acest motiv cercetarea topografică arheologică își are meritele sale singulare și de neînlocuit. Ne dăm seama, și o mărturisim deschis, că cercetarea de topografie arheologică dacă folosește studiilor actuale, ea are menirea să pregătească mai ales cercetările viitoare. Direct spus, prin cercetarea de topografie arheologică noi pregătim drumul viitoarelor cercetări, care vor fi mult mai ample, mai adânci și desigur mai precise. Pregătim drumul scrierii viitoarelor repertorii arheologice cât mai complete, chiar complete la nivelul respectiv de cunoștințe. Netezăm drumul viitoarelor cercetări și săpături arheologice, a viitoarelor sinteze ce vor trebui să sistematizeze și coroboreze, prin analiză și cîntărirea cantitativă, istoria veche viitoare a Crișanei. Este vorba de a lua în calculul judecății trei elemente fundamentale: 1. situația din teren (topografică și arheologică), 2. studiul materialului din muzee și a cunoștințelor istoriografice și 3. datele obținute în *unele* (ele nu vor putea fi toate sau majoritatea niciodată) stațiuni care au fost cercetate sistematic prin săpături arheologice.

Se deschide calea, credem noi, noii arheologii a așezărilor, bazată pe o cîntărire calitativă și cantitativă a faptelor reale-arheologice-istorice și nu pe absolutizarea unui sau mai multor elemente ale fenomenului complex care a fost istoria unei comunități sau mai precis a unui strat de comunități plasat și înțeles cronologic într-un anume timp istoric, cel care ni se relevă cel mai bine prin studiul său arheologic. Este un efort pentru care ne vom strădui în continuare, efortul pentru a pregăti generațiilor viitoare o cale mai rapidă pentru a ajunge pe drumul greu, e drept nu lipsit de satisfacții, al cercetării arheologice. Din acest motiv lăsăm oricui rîvna și mai ales ardoarea spectaculoaselor descoperiri care „străluminează” totul prin existența lor proprie subiectivă.

**Stațiuni arheologice ridicate topografic din județul Bihor de către Oficiul Județean
al Patrimoniului Cultural Național**

Nr. crt.	Comuna Orașul	Satul	Stațiunea	Scara	Anul	Obs.
0	1	2	3	4	5	6
1.	Biharea	—	Cetatea Bihariei	1 : 500	1976	Rez. arh.
2.	Drăgești	Tășad	Cetățaua	1 : 500	1976	„
3.	Pietroasa	Chișcău	Peștera Urșilor (z. Ext.)	1 : 500	1976	Rez. șt. n.
4.	Suplacu de Barcău	—	Köre	1 : 1000	1977	Rez. arh.
5.	Derna	Săcălășău nou	Dealul cu bani	1 : 2000	1977	„
6.	Curtuiuşeni	—	Dl. Căramidăriei	1 : 1000	1977	„
7.	Tinca	Rîpa	Dl. Morilor	1 : 1000	1977	„
8.	„	—	(Cîmpul de sus)	1 : 500	1977	„
9.	„	—	Dl. Morii	1 : 500	1977	„
10.	„	Rîpa	Dl. Burzeu	1 : 500	1977	Rez. șt. n.
11.	„	„	Dl. Costoi	1 : 500	1977	Șt. arh.
12.	„	„	Lunca Crișului	1 : 1000	1977	„
13.	Săcuieni	—	Cetatea taurului	1 : 500	1977	Rez. arh.
14.	„	—	Cetatea medievală	1 : 500	1977	Fort. m.
15.	Sălacea	—	Dl. Vida	1 : 1000	1977	St. arh.
16.	„	—	Dl. Varboș	1 : 500	1977	„
17.	Chișlaz	Mișca	Fintina sasului	1 : 2000	1977	„
18.	Sînmartin	Băile 1 Mai	Rez. de Lotuși	1 : 2000	1977	Rez. șt. n.
19.	Diosig	Roșiori	Cetatea de Pămînt	1 : 500	1978	St. arh.
20.	Girișu de Criș	—	Pietroasa	1 : 500	1978	„
21.	„	—	Între Poduri	1 : 500	1978	„
22.	„	—	La Rîturi	1 : 500	1978	„
23.	„	—	Gherand	1 : 500	1978	„
24.	„	—	La Romon	1 : 500	1978	„
25.	„	—	Alceu	1 : 500	1978	„
26.	„	—	Fintina lui Ivan	1 : 500	1978	„
27.	Oșorhei	Fughiu	Lunca Crișului	1 : 500	1978	„
28.	Cetariu	Șușurogi	Cetatea	1 : 500	1978	St. arh.
29.	Girișu de Criș	Tărian	La Pădurice	1 : 1000	1978	„
30.	Avram Iancu	Tămașda	Baranto	1 : 2000	1978	Rez. arh.
31.	„	„	Somonta	1 : 1000	1978	St. arh.
32.	Cociuba Mare	—	La Fintinița	1 : 500	1979	„
33.	„	—	Cohărești	1 : 500	1979	„
34.	Căpîlna	—	Peste Criș	1 : 500	1979	„
35.	Sălard,	Sîrbi, Ciuhoi, Fegernic	Descaș	1 : 25000	1979	C. tumuli
36.	Cetariu	Tăutelec	Chenderes	1 : 1000	1979	St. arh.
37.	Nojorid	Livada de Bihor	La drumul Giriș	1 : 1000	1979	„
38.	„	„	Între rechestişuri	1 : 2000	1979	„
39.	„	„	La Cuptoriște	1 : 1000	1979	„

0	1	2	3	4	5	6
40.	„	„	La Macea	1 : 1000	1979	„
41.	Tulca	—	Holomb	1 : 500	1979	„
42.	Salonta	—	Dimbul movelei	1 : 1000	1979	„
43.	„	—	Dl. Trupului	1 : 2000	1979	„
44.	Pocola	Petrani	Piatra			
			Petranilor	1 : 500	1979	„
45.	Borș	Sintion	Dl. Mănăstirii	1 : 500	1980	Fort. m.
46.	Săcuieni	—	Horo	1 : 500	1980	Așez. neol.
47.	„	Sînicolau de Munte				
			Dl. Bătrîn	1 : 1000	1980	St. arh.
48.	„	Cubulcut	Coasta Cerului	1 : 1000	1980	„
49.	„	Cadea	Dealul Chel	1 : 1000	1980	„
50.	Ciuhoi	Sîniob	Dl. Viilor (Abației)	1 : 500	1980	„
51.	Oradea	—	Cetatea Oradiei	1 : 500	1980	Fort. m.
52.	Popești	Vărzari	Carasec	1 : 500	1980	Așez. neol.
53.	Buduslău	Albiș	Valea Vrăjii	1 : 2000	1980	St. arh.
54.	Suplacu de Barcău	—	Lapiș I	1 : 1000	1980	„
55.	Tarcea	—	Dl. Mare	1 : 1000	1980	„
56.	„	—	Dl. de Mijloc	1 : 1000	1980	„
57.	„	—	Dl. Mic	1 : 1000	1980	„
58.	„	—	Movila	1 : 1000	1980	„
59.	Valea lui Mihai	—	Groapa cu lut	1 : 500	1980	„
60.	Valea lui Mihai	—	Groapa nouă cu lut	1 : 500	1980	St. arh.
61.	Șimian	—	La grădini	1 : 500	1980	„
62.	„	—	Groapa cu lut	1 : 500	1980	„
63.	Sălacea	Otomani	Cetatea de pămînt	1 : 500	1980	„
64.	„	„	Înainte de insulă	1 : 1000	1980	„
65.	„	„	Cetățuia	1 : 500	1980	„
66.	Suplacu de Barcău	—	Lapiș II	1 : 1000	1980	„
67.	Curtuișeni	Vășad	Dl. Viilor	1 : 1000	1981	„
68.	Cherechiu	Cheșereu	Dl. Episcopiei	1 : 1000	1981	„
69.	Șoimi	—	Dl. Cristor	1 : 1000	1981	„
70.	„	Sînicolau de Beiuș				
			Dl. Boțocana	1 : 500	1981	„
71.	Cefa	Sînicolau Român				
			Duleul Ierului	1 : 2000	1981	„
72.	„	„	Cetatea medievală	1 : 500	1981	Fort. m.
73.	Cociuba Mare	Cărăsău	Cetățuia	1 : 500	1981	St. arh.
74.	Batăr	—	Cetatea Toldy	1 : 1000	1981	Fort. m.
75.	Pomezău	—	Cetatea feudală	1 : 500	1981	Fort. m.
76.	Răbăgani	—	Dl. Viilor	1 : 1000	1981	St. arh.
77.	Oradea	—	Zona Parcul Petőfi	1 : 500	1981	St. arh.
78.	„	—	Cimitirul municipal	1 : 500	1981	„
79.	„	—	Dl. Salca	1 : 500	1981	„
80.	„	—	Zona Olosig	1 : 500	1981	„
81.	Șuncuiș	—	Cetățuia	1 : 2000	1982	„